

USTAVNE DOLOČBE

I. O ZAKONSKI ZVEZI, ZUNAJZAKONSKI SKUPNOSTI IN O POSEBNEM VARSTVU DRUŽINE, STARŠEVSTVA, OTROK IN MLADINE (53. člen URS)

ZAKONSKA ZVEZA IN ZUNAJZAKONSKA SKUPNOST

- ustava govori o dveh oblikah življenjske skupnosti parov: o **zakonski zvezi** in o **zunajzakonski skupnosti**
- **pravna razmerja** v zakonski zvezi in zunajzakonski skupnosti **ureja zakon**:
  - zakonska zveza je z zakonom urejena življenjska skupnost moža in žene (3/1)
  - zunajzakonska skupnost je dalj časa trajajoča življenjska skupnost moškega in ženske, ki nista sklenila zakonske zveze (12/1) – pravne posledice so za partnerja enake kot za zakonca

ZAKONSKA ZVEZA KOT TEMELJ DRUŽINE

- **ustava** ne zagotavlja varstva zakonski zvezi kot taki, ampak **zagotavlja varstvo družini**
- to je zato, ker je v večini primerov **zakonska zveza temelj družine**, ne pa vedno – za sklenitev zakonske zveze ni relevantno, ali bo res pomenila temelj družine ali ne, motiv za sklenitev zakonske zveze prava ne zanima
- **zakonska zveza** je za pravo zanimiva kot **okvir, ki daje največ jamstva za varovanje koristi otroka** (3/2)
- **družino ustvarja otrok** – družina je življenjska skupnost zakoncev in otrok (*družina je tudi en starš in otrok!*)
- ker daje pravni red posebno varstvo otroku, ima zaradi tega posebno varstvo tudi očetovstvo in materinstvo

ISTOSPOLNE SKUPNOSTI

- naša zakonodaja **ne priznava** zakonske zveze ali zunajzakonske skupnosti **med istospolnima osebama**
- **ZZZDR** v definiciji **predpisuje različnost spolov** kot **pogoj** za zakonske zveze in zunajzakonske skupnosti (16)
- **različnost spolov** je **konstitutivni element** pojma zakonske zveze
- kot **sankcijo** za nespoštovanje tega pogoja ZZZDR določa **neveljavnost zakonske zveze** (32)
- nekatere evropskih države ne zahtevajo različnih spolov partnerjev za zunajzakonsko skupnost ali pa dovoljujejo celo registracijo istospolnih življenjskih skupnosti, ki so glede pravnih posledic v veliki meri izenačene z zakonsko zvezo, razen glede otrok – to bi bilo treba urediti tudi pri nas

ENAKOPRAVNOST

- Ustava določa, da zakonska zveza temelji na **enakopravnosti zakoncev**
- ta določba pomeni izpeljavo načela o **enakosti pred zakonom** in **enakopravnosti ne glede na spol**
- **nobeden** od zakoncev **nima prednosti**, o vseh zadevah odločata skupno in sporazumno
- oba starša imata tudi **enake pravice in dolžnosti do otroka** (*oba morata skrbeti zanj, ga preživljati...*)
- enakost se kaže tudi pri **preživnini** in **delitvi skupnega premoženja** (*enaki deleži, razen če ne dokažeta drugače*)

SKLENITEV ZAKONSKE ZVEZE

- sklenitev zakonske zveze je **svobodna**
- zakonska zveza se mora **skleniti pred pristojnim državnim organom** (*pred pooblaščencom upravne enote*)
- **obvezna** je **civilno sklenitev zakonske zveze**, cerkvena poroka je dovoljena, a nima pravnih posledic
- s tem je izpeljano načelo o ločitvi države in cerkve

UREJANJE PRANVIH RAZMERIJ

- **zakonska zveza** ima **značaj pravne institucije**, ker zakonsko zvezo in pravna razmerja v njej ureja ZZZDR
- ZZZDR ureja tudi **zunajzakonsko skupnost**, kjer za partnerja ob določenih pogojih **veljajo enake pravne posledice kot v zakonski zvezi**
- ZZZDR ne ureja pravnih razmerij med istospolnim partnerji
- zakon ne ureja pravnih razmerij v družini, ker družina ni pravni subjekt, zato **ureja razmerja med starši in otroci**

VARSTVO DRUŽINE, STARŠEVSTVA, OTROK IN MLADINE

- država varuje družino, starševstvo in otroke tako da zagotoviti potrebne pogoje in možnosti
- gre za socialno varstvo, predšolski in šolski sistem, zdravstvene razmere, ustrezna zakonodaja, finance...

DRUŽINA

- družino ustvarja otrok, brez otroka ni družine
- **država varuje družino** zlasti tako, da **varuje koristi otroka** v okviru družine
- življenjska skupnost moškega in ženske ni družina, ne glede na to ali je zakonska zveza ali zunajzakonska skupnost
- **družina ni pravni institut**, ker iz nje ne nastanejo pravne posledice, ni nosilec pravic in dolžnosti
- **po našem pravu za družino štejemo**
  - življenjsko skupnost staršev in otrok, dovolj je, da otrok živi vsaj z enim staršem
  - življenjsko skupnost rejenca z rejnikom
  - življenjsko skupnost skrbnika z mladoletnim varovancem, če ta živi pri skrbniku
- poleg razmerja med starši in otroci je pravno **relevantno** je samo tisto **sorodstveno razmerje, ki ustvarja zakonito dolžnost preživljanja** (*to velja zlasti med predniki in potomci ter med brati in sestrami*)
- **pojem družine** bi bilo treba **razlagati širše**, za družino je treba šteti tudi nekatere življenjske skupnosti otroka z osebo, ki ni njegov roditelj ali posvojitelj pod 2 pogojevoma:
  - če v skupnosti vlada individualni dolgotrajni odnos skrbi odrasle osebe do otroka
  - če je skupnost pravno blizu družinski skupnosti (*določene pravice in dolžnosti odrasle osebe, ki jih imajo sicer starši*)
- **za družino ne moremo šteti**
  - skupnost mladoletnega sorodnika in odraslega sorodnika, ki ni starš – med sorodniki, ki niso v razmerju starši otroci ni nobenih pravic in dolžnosti, niti dolžnosti preživljanja (*ded – vnuk*)
  - skupnost med mačeho/očimom in pastorkom/pastorko – velja medsebojna dolžnost preživljanja, ne pa tudi druge pravice in dolžnosti

MATERINSTVO IN OČETOVSTVO

- v okviru varovanja očetovstva in materinstva, ZZZDR omogoča **spodbijanje očetovstva in materinstva**
- tisti, ki misli, da je oče, lahko spodbija očetovstvo, in potem sam prizna očetovstvo
- v zakonski zvezi velja domneva očetovstva, v zunajzakonski skupnosti pa mora materin partner otroka pripoznati
- **mater semper certa est** – mati je vedno gotova, ni dvoma o tem, kdo je mati, mati je tista, ki je otroka rodila

OTROK

- otrok je človek, **mlajši od 18 let**, razen če zakon, določa, da se polnoletnost doseže že prej (z odločbo CSD, ki dovoli sklenitev zakonske zveze; z odločbo sodišča, če mladoletnik postane roditelj in sodišče oceni, da bo lahko sam skrbel zase in za otroka)
- mejnik, ki pravno loči otroka od odraslega je **pridobitev poslovne sposobnosti** – če oseba, mlajša od 18 let ob posebnih pogojih pridobi poslovno sposobnost že prej, ga ne moremo šteti za otroka
- otroci zaradi mladosti **ne morejo skrbeti sami zase**
- država namenja otrokom **posebno varstvo**

VPRAŠANJE ZARODKA

- Konvencija ne določa točke, od katere naprej gre za otroka, kot imetnika pravic iz konvencije
- ravnamo se po načelu, da se **lastnost osebe pridobi z rojstvom**
- **zarodek torej še ni otrok**, zato **nima varstva, ki je zagotovljeno otroku** in tudi **ni subjekt v pravu**
- zarodek **nima pravice do nedotakljivosti življenja**, njegovo življenje je varovano le prek življenja matere
- **zarodek posredno varujejo kazenskopravni predpisi**, ki so namenjeni varovanju življenja in telesa noseče ženske – sicer pa obstoj zarodka je odvisen od volje matere, kazensko pravo varuje le živorojenega
- Evropska komisija za človekove pravice meni, da **življenja zarodka ni mogoče obravnavati ločeno od življenja ženske**, ki ga nosi (*to da ima vsakdo pravico do življenja se ne nanaša na zarodek!*)
- če je korist zarodka v nasprotju s pravico matere, se **ne rzsodi v korist zarodka** (*materi ne moremo proti njeni volji prepovedati nečesa, ker škoduje otroku – noseča ženska razpolaga z zarodkom*)
- oče nima nobenih pravnih sredstev za varovanje svojih pravic do zarodka
- kljub temu pa **grede zarodku določene pravice**, predvsem v okviru zdravstvenega varstva
- **po naši civilnopravni ureditvi zarodku pravo priznava poseben pravni položaj**, kadar gre za njegove **koristi** – dedovanje ali odškodnina (*Nasciturus pro iam nato habetur, quotiens de commodis eius agitur*)
- po družinskem pravu zarodek ni subjekt v družinskopravnih razmerjih, vendar pa mu je treba omogočiti, da bo po rojstvu užival pravice obeh staršev – **dovoli se pripoznati očetovstvo za spočetega a še nerojenega otroka**

II. O PRAVICAH IN DOLŽNOSTIH STARŠEV IN O ENAKOPRAVNOSTI OTROK (54. člen URS)

SKLOPI PRAVICE IN DOLŽNOSTI STARŠEV

RODITELJSKA PRAVICA

- starši imajo pravico in dolžnost, da s svojo skrbjo zagotavljajo otroku uspešen telesni in duševni razvoj
- starši imajo pravico in dolžnost skrbeti za življenje, osebnostni razvoj ter za pravice in koristi svojih otrok
- **namen roditeljske pravice** je zagotoviti otroku pogoje za zdravo rast, skladen osebnostni razvoj in usposobitev za samostojno življenje in delo
- **roditeljska pravica ima 2 elementa:**
  - skrb za otrokovo osebo (*hrana, zdravje, vzgoja...*)
  - skrb za premoženje otroka (*zastopajo otroka v pravnih poslih, za pomembnejše potrebujejo dovoljenje CSD*)
- starši imajo pravico, da sami skrbijo za svoje otroke – tej pravici ustreza dolžnost tretjih oseb, da se vzdržijo posegov v roditeljsko pravico, če in dokler starši svojo pravico izvršujejo v otrokovo korist

PRAVICA DO PREŽIVLJANJA

- starši so **dolžni otroka preživljati** – tudi po polnoletnosti, če se redno šola
- pravica do preživljanja ostane tudi po polnoletnosti, ko roditeljska pravica že preneha

PRAVICA DO OSEBNIH STIKOV

- pravica do osebnih stikov je naši pravni ureditvi pravica staršev in pravica otroka
- **namen osebnih stikov**, če otrok živi ločeno od enega ali od obeh staršev:
  - da otrok ohranja občutek povezanosti s staršem in medsebojne pripadnosti
  - da roditelj, ki otroka nima pri sebi, vpliva na otrokovo vzgojo in se seznanja z otrokovim razvojem
  - da lahko roditelj, ki ne živi z otrokom zadovoljuje svoje čustvene potrebe
- tisti od staršev, pri kateremu otrok živi, je dolžan drugemu omogočati stike z njim
- če stiki otroku niso v korist, je treba tistemu od staršev, ki nima otroka pri sebi odvzeti pravico do stikov
- tudi če se staršem roditeljska pravica odvzame, jim ostane pravica do stikov

VAROVANJE OTROKOVIH KORISTI

- starši imajo pravico in dolžnost, da varujejo otrokove koristi, izjemoma lahko v njihove pravice poseže država
- večino **ukrepov za varovanje otrokovih koristi** izpelje CSD, nekatere pa sodišče
  - CSD ima splošno pooblastilo za ukrepe, ki ne pomenijo izločitve otroka iz družinskega okolja staršev
  - sodišče ima pooblastilo za odvzem roditeljske pravice, ki je najtežji ukrep

ODVZEM ALI OMEJITEV PRAVIC STARŠEM

- starši morajo svoje pravice izvrševati tako, da ne prizadenejo otrokovih koristi, sicer se jim lahko **odvzame ali omeji** roditeljska pravica iz razlogov, ki jih določa ZZZDR
- **odvzem roditeljske pravice** je najhujši ukrep, ampak trajajo samo dokler se razmere ne izboljšajo
- po odvzemu roditeljske pravice je otrok pod skrbništvom, starši imajo še vedno pravico do stikov in do preživljanja
- če izgleda, da se razmere ne bodo izboljšale, dajo otroka v posvojitev – v tem primeru se otroka ne more vrniti

LOČITEV OTROKA OD STARŠEV

- **otroka** se sme **ločiti od staršev proti njihovi volji** samo, če je to **nujno zaradi otrokove koristi**
- otroka se loči od staršev samo če je tako **predvideno z zakonom** in **po posebnem postopku**
- **ločitev otroka od staršev** je neizogibna:
  - če starši otroka zanemarjajo in zlorabljujejo
  - če starši živijo ločeno in je treba odločiti o otrokovem prebivališču

UGAŠANJE PRAVIC STARŠEV

- pravice staršev niso neodvisne od otroka, njegove starosti in njegove zrelosti – to morajo starši upoštevati
- pravice ugašajo z odraščanjem otrok in zmanjševanjem otrokove potrebe po skrbi zanj – potrebno je **umikanje starševskih pravic v skladu z rastjo pravic otroka**

ENAKOPRAVNOST OTROK

- otroci, rojeni zunaj zakonske skupnosti, imajo **enake pravice** kot otroci, rojeni v njej
- **za otroka, ki je rojen v zakonski zvezi**, sta že od rojstva znana oba starša, ker velja domneva očetovstva
- **za otroka, ki je rojen v zunajzakonski skupnosti**, se mora ugotoviti, kdo so njegovi starši, ker ne velja domneva očetovstva, mora oče pa mora otroka pripoznati za svojega, če ga ne pripozna pa se mora to ugotoviti v pravdi

- pojem **nezakonski otrok**:
  - tisti, ki je rojen zunaj zakonske zveze (*v zunajzakonski skupnosti ali samski materi*)
  - otrok, ki je rojen v času zakonske zveze, ki mu je očetovstvo izpodbito
  - otrok, rojen po preteku 300 dni po prenehanju zakonske zveze
- obstajajo tudi **druge okoliščine**, ki **ne smejo vplivati na pravni položaj otroka** (*rasa, spol, jezik, etično poreklo...*)
- za družinsko pravo so te okoliščine pomembne samo če se zaradi tega otroku odtegne ali omeji skrb staršev

III. O VERSKI IN MORALNI VZGOJI OTROKA (41. člen URS)

- **verska in moralna vzgoja** je **upravičenje staršev**, ki izhaja iz roditeljske pravice – starši lahko otroka vzgajajo v skladu s svojim verskim in moralnim prepričanjem
- vzgoja bi morala biti prilagojena starosti otroka – pri razvijanju otroka v samostojno osebnost bi mu morali omogočiti, da se sam odloči glede vere in morale, da uveljavi svojo lastno voljo in lastne poglede – ko doseže za to določeno starost in zrelost
- k vzgoji otroka spada tudi **pravica staršev, da izberejo "primerno" šolo za otroka**, lahko izbirajo med javno šolo, šolo s koncesijo ali zasebno šolo, od države pa ne morejo zahtevati ustanovitve primerne šole (*verske, filozofske*)

IV. O SVOBODNEM ODLOČANJU O ROJSTVU OTROK (55. člen URS)

POJEM SVOBODNEGA ODLOČANJA O ROJSTVU OTROK

- svoboda glede odločanja o rojstvih otrok pomeni, da **ustava ženski in moškemu omogoča**, da **uveljavita svojo voljo** o tem, **ali** bosta imela otroke, **kdaj** jih bosta imela in **koliko** jih bosta imela
- svoboda pomeni, da ne država ne kdorkoli drug **ne more zahtevati** od človeka, **naj rojeva ali ne rojeva**
- država mora ustvarjati pogoje, ki omogočajo svobodno odločanje o rojstvu otrok
- način **uresničevanja svobode odločanja o rojstvih otrok** predpisuje **ZZUUP**
- iz ustavne pravice o svobodnem odločanju o rojstvu otrok izvirajo še druge pravice:
  - pravica do ugotavljanja in zdravljenja zmanjšane plodnosti: treba je omogočiti izpolnitev človekove želje, da ima otroka, zakon zagotavlja metode, s katerimi se lahko človeku omogoči spočetje in rojstvo otroka
  - pravica do preprečevanja zanositve: kontracepcija, sterilizacija
  - pravica do umetne prekinitve nosečnosti: abortus, ki se opravi na zahtevo nosečnice
- **pravica** do svobodnega odločanja o rojstvih otrok se **uresničuje na dva načina**
  - umetna inseminacija
  - oploditev z biomedicinsko pomočjo

UMETNA INSEMINACIJA (*zunajtelesna*)

POSTOPEK

- umetna inseminacija je postopek za **zdravljenje zmanjšane plodnosti**, ureja jo ZZUUP
- gre za **znotrajtelesno oploditev**, pri kateri v spolne organe ženske vnesejo na poseben način pripravljene semenske celice
  - homologna inseminacija: opravi se s semenskimi celicami moža ("*mož*" je tudi *zunajzakonski partner*)
  - heterologna inseminacija: opravi se s semenskimi celicami drugega moškega

POGOJI

- za postopek umetne inseminacije mora **ženska izpolnjevati določene pogoje**: biti mora polnoletna, zdrava in razsodna ženska, v starostni dobi, ki je primerna za rojevanje
- **dajalec semena** mora biti telesno in duševno zdrav, ostati mora anonimen
- zakonca oz. partnerja skupaj zahtevata osemenitev

OPLODITEV Z BIOMEDICINSKO POMOČJO (*znotrajtelesna*)

POSTOPEK

- oploditev z biomedicinsko pomočjo je postopek za **zdravljenje neplodnosti** moških in žensk, ureja jo ZZNPOB
- gre za **zunajtelesno oploditev** ali **in vitro fertilizacija**, pri kateri se združijo semenske in jajčne celice v epruveti, in jih implantirajo v maternico ženske
  - homologna in vitro fertilizacija: jajčno celico žene združijo s semensko celico moža, oba sta genetska starša
  - heterologna in vitro fertilizacija: obstaja več možnosti, v katerih eden od staršev ni genetski starš
    - jajčno celico žene združijo s semensko celico darovalca
    - jajčno celico darovalke združijo s semensko celico moža
    - jajčno celico darovalke združijo s semensko celico darovalca (*to pri nas ni dovoljeno*)

POGOJI

- za postopek oploditve z biomedicinsko **mora par izpolnjevati določene pogoje**:
  - par mora biti polnoleten, razsoden in zdrav
  - par mora biti sposoben opravljati starševske dolžnosti glede na starost, zdravstveno, psihosocialno stanje
  - ženska mora biti v starostni dobi, ki je primerna za rojevanje
- potrebno je **kvalificirano soglasje para**, ki ga dasta potem, ko ju zdravnik seznanil z izgledi in posledicami
- postopek z darovanimi spolnimi celicami se opravi le na podlagi **zavestne in svobodne privolitve darovalca**
- zagotovljena je **anonimnost vseh udeležencev** – v teh primerih **ni dopustno ugotavljanje očetovstva**, otroku so dostopni le določeni podatki o darovalcu, ki so pomembni za njegovo zdravje,

PRAVNA UREDITEV OPLODITVE Z BIOMEDICINSKO POMOČJO

- pravni temelj izvajanja **zunajtelesne oploditve** je ZZNPOB
- ZZNPOB daje **pravico** do zdravljenja neplodnosti **samo parom različnega spola**, ki ne morejo imeti otrok
- do oploditve z biomedicinsko pomočjo **ni upravičena samska ženska** (*referendum!*)
- **postopek** oplojevanja z biomedicinsko pomočjo se lahko opravi samo zato, **da pride do nosečnosti**
- **prepovedano** je **ustvarjanje zarodkov v druge namene**, na primer raziskovalne
- **prepovedana** je **uporaba darovanega zarodka** – pri nas ni dovoljena združitev jajčne celice darovalke in spolne celice darovalca, vsak eden od staršev mora biti genetski starš
- **prepovedano** je v žensko telo **vnesti spolne celice umrle osebe** ali zarodka iz spolnih celic umrle osebe
- **prepovedano** je biomedicinsko **sodelovanje pri nadomestnem** (*surogatnem*) **materinstvu**
  - nadomestno materinstvo pomeni, da se ženska s pogodbo zaveže, da bo nosila in rodila otroka ter ga po rojstvu za vedno izročila sopogodbeniku – v zameno za plačilo
  - nadomestna mati je ženska, ki za drugega nosi in rodi otroka, ki je ali ni nastal iz njene jajčne celice
  - nadomestno materinstvo je nesprejemljivo iz etičnih in pravnih razlogov – ker instrumentalizira žensko telo in ker prizadene korist otroka, prizadene otrokovo dostojanstvo, ker je predmet pogodbe
  - matere soglasje pred porodom ne veže, dogovor o plačilu je ničn

V. O PRAVICAH OTROK (56. člen URS)

- **otroci uživajo posebno varstvo in skrb**, ker so zaradi telesne in duševne nemoči lahko žrtev odraslih
- ustava otroka ga varuje pred vsakovrstnim **izkoriščanjem** in **zlorabljanjem**
- **posebno varstvo** uživajo zlasti otroci in mladoletniki, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe
- varstvo otrok se realizira z instituti: **posvojitve**, **rejništvo** ali **skrbništvo** (*ZZZDR ureja le popolno posvojitve*)
- otroci uživajo človekove pravice in temeljne svoboščine v skladu z njihovo starostjo in zrelostjo
- svoboda odločanja o rojstvih jim ni priznana, ker za spočetje ali zanositev (še) niso telesno sposobni